

Вид заняття: лекція

Тема: *Методика організації соціального патронажу*

Мета:- розкрити сутність поняття «патронаж»;

- познайомити з метою, функціями, завданнями та принципами патронажу;
- ознайомити з методами патронажу;
- розвивати логічне мислення, динамізм, пам'ять.
- виховувати інтерес до майбутньої професії.

Методи: лекція, бесіда, показ комп'ютерної презентації.

Обладнання: література, схеми, ноутбук.

Література:

Структура заняття:

1. Організаційна частина.

2. Актуалізація опорних знань:

- Хто є клієнтами соціального педагога?
- Назвіть функції соціально-педагогічної роботи.
- Які методи соціально-педагогічної роботи ви знаєте?
- Що означає поняття «патронаж»?

3. Повідомлення теми, формування мети та основних завдань.

4. Мотивація навчальної діяльності

Сьогодні на лекції ви дізнаєтесь що таке патронаж, ознайомитесь з метою, завданнями, принципами, функціями та методами патронажу. Патронаж займає чільне місце у соціально-педагогічній роботі. А чому ? Про це ви зараз дізнаєтесь.

5. Встановлення міжпредметних зв'язків.

6. План заняття:

1. Соціальний патронаж. Цілі, завдання.
2. Етапи роботи соціального педагога з сім'єю.
3. Основні складові соціально–педагогічної допомоги.
4. Соціально-педагогічна діагностика сімей.

7. Виклад лекційного матеріалу:

1. Соціальний патронаж. Цілі, завдання.

Соціальний патронаж - форма найбільш щільної взаємодії з сім'єю, коли соціальний педагог знаходиться в її розпорядженні 24 години на добу, проводить з членами родини багато часу, часто кілька годин на день, входить у курс всього, що відбувається в сім'ї, роблячи вплив на суть подій. Термін соціального патронажу завжди обмежений. Залежно від конкретних умов він може тривати 4-9 місяців. Соціальний педагог одночасно патронує не більше двох родин. Одночасно під його наглядом можуть бути сім'ї, патроновані їм раніше. Соціальний педагог підтримує доброзичливий контакт з ними і підключається до вирішення окремих проблем цих сімей.

Робота соціального педагога з сім'ями починається з виявлення дисфункціональних сімей. Джерелами первинних відомостей про неблагополуччя в родині є школа, іноді поліклініка та інші установи, а також приватні особи, сусіди, знайомі.

Патронаж - одна з універсальних форм роботи з клієнтом, надання різноманітної допомоги на дому. У ході патронажу можна здійснювати різні види допомоги - матеріальну, психологічну, освітню та ін.

Патронаж може бути одиничними або регулярним, в залежності від типу клієнта та поставлених завдань, від змісту патронажної допомоги.

Перед відвідуванням необхідно знайти можливість попередити про свій візит або хоча б заздалегідь отримати принципову згоду на відвідини.

Патронаж може проводитися з такими цілями:

- **діагностичною:** ознайомлення з умовами життя, вивчення можливих факторів ризику (медичних, соціальних, побутових), дослідження сформованих проблемних ситуацій;
- **контрольною:** оцінка стану родини і дитини, динаміка проблем (якщо контакт із родиною повторний); аналіз ходу реабілітаційних заходів, виконання батьками рекомендацій та ін.;
- **адаптаційно-реабілітаційною:** надання конкретної освітньої, посередницької, психологічної допомоги.

Завдання

- організація цілеспрямованої фахової допомоги у вирішенні її соціальних і психолого-педагогічних проблем;
- допомога сім'ї у створенні доцільних психолого-педагогічних умов виховання дитини відповідно до її віку, індивідуальних особливостей та потреб вчасного і всебічного розвитку;
- формування соціально-педагогічної компетенції сім'ї – набуття членами сім'ї соціально-педагогічних знань і навичок, достатніх для реалізації завдань повсякденного життя, які виникають у міжособистісних контактах і контактах з суспільством
- Ознайомлення з матеріальними умовами життя родини, її психологічним кліматом, особливостями поведінки дитини в родині.
- Визначення рівня педагогічної культури батьків.
- Виявлення труднощів, яких зазнають батьки у вихованні.
- Вивчення позитивного досвіду сімейного виховання з метою його поширення.

- Здійснення колективного, диференційованого й індивідуального педагогічного впливу на батьків на основі ретельного аналізу отриманих даних про кожну родину.

У контексті визначеної мети і поставлених завдань патронаж базується на таких **функціях**:

- *виховній* – яка передбачає включення батьків і дітей у довкілля, процес їх позитивної соціалізації, спрямований на вдосконалення, досягнення успіхів у конкретних життєвих ситуаціях на засадах компетентності, етики і моралі, вміння орієнтуватися у суспільних відносинах, адаптацію батьків і дітей у ході навчання та виховання дітей відповідно до вікових можливостей і соціальних потреб; допомогу у підготовці до школи дітей, не охоплених суспільним дошкільним вихованням; здатність до прийняття, розуміння і поваги інших; формування психолого-педагогічної компетенції сім'ї;
- *соціально-правовій* – яка виявляється у турботі держави про сім'ї і про дітей, у їх правовому захисті; формуванні правової компетентності сім'ї шляхом ознайомлення із чинним законодавством; формуванні правової культури;
- *соціально-реабілітаційній* – яка передбачає виховну, освітню і певну опікунську роботу з неблагополучними сім'ями і сім'ями груп ризику, з членами сімей, що постраждали у результаті дії різних травмуючих факторів природних та техногенних катастроф, фізичного і психічного насилля у сім'ї, з сім'ями дітей інвалідів, з сім'ями з прийомними дітьми.

Базовими принципами патронажу є:

- увага до потреб сім'ї;
- повага до її членів незалежно від віку та соціального статусу;
- доброзичливість у виробленні стратегії соціально-педагогічного патронату;
- коректність у виборі стилю спілкування, методів роботи;
- диференційований підхід до проблем сімей та їх членів на основі врахування типу сім'ї, типу сімейного середовища і його виховного потенціалу;
- індивідуальний підхід до членів родини відповідно до рівня їхнього усвідомлення виниклих соціально-педагогічних проблем і можливостей їх розв'язання;
- опора на позитивний соціальний та педагогічний досвід, на позитивні якості особистості;
- співпраця педагогів і членів сімей на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії;
- компетентність соціально-педагогічних працівників у виконанні своїх обов'язків.

Системоутворюючими факторами процесу соціально-педагогічного патронату сім'ї виступає держава, її соціальні інститути, громадські фонди і

організації безпосередньо соціальні працівники та члени сімей, на яких спрямована їхня діяльність.

Типи сімей, які потребують особливої уваги:

- молода сім'я ;
- студентська сім'я;
- неповна сім'я;
- неблагополучна сім'я;
- сім'ї групи ризику (дистанційна – в якій хтось із подружжя часто перебуває у відрядженнях або дитина виховується бабусею і дідусем, які проживають окремо чи в іншій місцевості; сім'я повторного шлюбу, де є діти від першого шлюбу; сім'я з прийомними дітьми).

Типи виховного середовища, які потребують особливої психолого-педагогічної турботи:

- *конфліктний*;
- *дітоцентричний* (коли в центрі життєдіяльності сім'ї – турбота тільки про дитину і задоволення будь-яких її потреб і примх за рахунок ущемлення потреб інших членів сім'ї);
- *емоційного відчуження* (де дитину не сприймають як особистість, а, отже, не люблять, не поважають її гідність і не турбуються про неї належним чином);
- *прихованого насилля і асоціального спрямування* (коли відбувається фізичне і психічне насилля над дитиною, іншими членами сім'ї – приниження, гвалтування, розбещення, прилучення до шкідливих звичок тощо).

Головна ідея соціально-педагогічного патронату сім'ї полягає в наступному:

Охопити увагою, турботою та залучити до активної співпраці у вихованні дітей на принципах Добра, Гуманізму, Краси практично всі сім'ї України на різних етапах їх становлення, розвитку і функціонування, з різними типами соціального середовища і різними виховними можливостями; змінити якість їхнього життя шляхом духовного зростання, зміцнення матеріального благополуччя, формування позитивного ставлення до себе та інших, накопичення досвіду гуманних взаємин. (Гуманні взаємини – різновид моральних стосунків, які виявляються у доброзичливості, довірі, повазі, турботі, допомозі, справедливості, непримиримості до зла, жорстокості, насилля.)

До здійснення патронажу залучаються практично всі соціальні структури:

- медичні установи;
- органи юстиції;
- органи місцевої влади;
- органи самоуправління;
- органи соціальної опіки;
- Центри і Служби сім'ї;
- Державний комітет сімейної та молодіжної політики;
- Держдепартамент у справах сім'ї і молоді;
- дитячі центри;

- дошкільні навчальні заклади;
- наукові установи;
- навчальні заклади;

в яких готують відповідних спеціалістів і соціальних педагогів.

В організації їхньої роботи принципово важливим є розуміння того, ефективність виховання дітей у сім'ї значною мірою забезпечується рівнем вихованості самих батьків, їх готовністю до виховання дітей; забезпеченням умов повноцінного функціонування сім'ї, їх педагогічною доцільністю.

2. Етапи роботи соціального педагога з сім'єю.

А. К. Желєзнова пропонує виділити наступні етапи роботи соціального педагога з сім'єю в рамках патронажу.

1-й етап. Знайомство. Договір з сім'єю.

Робота з сім'єю починається з укладання двостороннього договору між сім'єю і освітнім закладом в особі соціального педагога. Договір не має юридичної сили. Його значення полягає у встановленні "правил гри", окресленні кола взаємних зобов'язань і прав, а також в закріпленні в свідомості сторін факту вступу у взаємини для досягнення спільної мети.

Пропозиція допомоги соціальним педагогом може розглядатися членами сім'ї як приватна пропозиція, від якої в якийсь момент можна просто відмахнутися. За КДНіЗП ж - авторитет державного органу з реальними значними повноваженнями.

Для мультипроблемної сім'ї, сжившейся протягом тривалого часу з кризовою ситуацією і не роблять спроб до її зміни, стимулююче значення може мати посилення ситуації, доведення її до останньої межі. Наприклад, прийняття рішення про збір документів на позбавлення батьківських прав.

2-й етап. Вхідження в сім'ю. Створення і підтримка мотивації до виходу з кризи.

Соціальний педагог повинен допомогти спочатку оформити наявний позитивний потенціал сім'ї в плани і наміри членів сім'ї, а потім сприяти втіленню цих планів і намірів в реальні дії, вчинки, відстежуючи послідовність цілеспрямованих дій по виходу з кризи.

В основі мотивів до роботи сім'ї з соціальним педагогом лежать:

- усвідомлення сім'єю необхідності змін; підкреслена увага до сім'ї з боку соціуму;
- висунення реально досяжних цілей;
- створення для членів сім'ї ситуації вільного вибору, в основі якого їх позитивні наміри;
- хороший контакт, довіра членів сім'ї соціальному педагогу;
- чіткі уявлення про можливості соціального педагога освітнього закладу і їх межах, про способи і методи його роботи;
- необхідна своєчасна і різнобічна (інформаційна, організаційна, матеріальна та моральна) підтримка соціальним педагогом зусиль членів сім'ї для досягнення успіху;
- реальні результати перших спільно зроблених кроків, перші відчутні зміни на краще;

- поступове вирішення проблем.

Для підтримки мотивації необхідні також притягнення осіб, що користуються особливою довірою, значущих для членів сім'ї; вільне проходження інформації в системі: сім'я - соціальний педагог - освітній заклад, медико-психолого-педагогічний консиліум (МППК); своєчасний аналіз "опору" сім'ї та неефективних контактів.

3-й етап. Збір інформації про сім'ю:

- застосування широкого діапазону методів збору інформації;
- збір інформації протягом всього часу роботи з сім'єю;
- збір інформації, необхідної і достатньої для роботи з сім'єю;
- ретельний відбір об'єктивної інформації в місцях перебування членів сім'ї;
- зіставлення інформації з різних джерел.

Соціальний педагог починає свою роботу зі збору точної, повної, достовірної, об'єктивної інформації про членів сім'ї та їх найближчому оточенні в місцях її перебування. **Йому необхідно знати:**

- склад сім'ї;
- характеристики зовнішніх і внутрішніх контактів сім'ї;
- норми, цінності, правила, подання даної сім'ї;
- здібності та можливості членів сім'ї;
- рівень матеріального забезпечення, особливості організації побуту;
- стан здоров'я, спосіб життя та звички членів сім'ї.

Соціальний педагог у міру необхідності вдається до консультативної допомоги фахівців і використовує їх укладення у своїй роботі.

Для збору інформації соціальний педагог користується великим набором методів. Перш за все це **бесіда** з членами сім'ї та особами з її найближчого оточення. Можна використовувати такі різновиди бесіди, як **конструктивне інтерв'ю** або **бесіда у розширеному складі** (з залученням інших фахівців, особливо важливих для даної сім'ї персон).

Соціальний педагог активно застосовує для збору інформації **діагностичні методи**. Діагностичні процедури проводяться ним самим, психологами, іншими фахівцями.

Складаються акт обстеження житлово-побутових умов, Карта соціальних зв'язків сім'ї, Карта конфлікту і т. п. Зібрана інформація заноситься в Карту сім'ї, Карту дитини, аналізується соціальним педагогом та іншими залученими фахівцями, МППК в тій мірі, наскільки це необхідно для вирішення проблем сім'ї, охороняється, як конфіденційна, від сторонніх осіб, служить основою для формування бази даних по неблагополучним сім'ям.

Збір інформації про сім'ю є перманентним елементом його роботи. На основі інформації він формує стосунки з родиною та плани спільної роботи з виходу сім'ї з кризи.

4-й етап. Аналіз інформації про сім'ю.

Аналіз інформації про родину соціальний педагог здійснює з метою знайти оптимальні підходи до вирішення проблем сім'ї та найбільш ефективні способи взаємодії з нею. При цьому він не тільки надає наявну у нього інформацію, а й постійно черпає важливу для нього інформацію про можливі теоретичні і практичні підходи до вирішення тих чи інших проблем сім'ї.

5-й етап. Виведення сім'ї з соціальної ізоляції. План і контракт в роботі з сім'єю.

Цілі, завдання та перспективи роботи соціального педагога та сім'ї знаходять своє вираження в контракті. Контракт складається соціальним педагогом на основі аналізу отриманої інформації разом з членами сім'ї. У ньому у стислій формі викладаються наміри сторін, прийняті ними на себе зобов'язання з виведення сім'ї з кризи, вказуються терміни цієї роботи.

Контракт намічає основні напрями докладання зусиль. Він не є юридичним документом, але покликаний підвищити відповідальність сторін і структурувати активність для отримання бажаних результатів. При складанні контракту соціальний педагог користується принципом необхідності та достатності.

Одночасно соціальний педагог і сім'я спільно виробляють план найближчого етапу (наприклад, план на місяць або план досягнення конкретного проміжного результату), який містить конкретні кроки для вирішення проблем сім'ї та терміни їх здійснення. Контроль за здійсненням цих кроків в намічені терміни проводить соціальний педагог. Відповідальність за виконання зобов'язань за контрактом та поточних планів покладається на сім'ю.

Зміст роботи з сім'єю визначається наявними у неї проблемами. Соціальний педагог організовує мережу взаємодії для вирішення проблем сім'ї з осіб, що працюють в різних державних і громадських організаціях, пов'язаних з сім'єю за службовим обов'язком, і приватних осіб, пов'язаних з родиною емоційно. Він координує зусилля різних організацій з тим, щоб вплив на сім'ю було узгодженим, своєчасним і потрібної інтенсивності, відповідало потребам її розвитку. Соціальний педагог надає родині інформаційну та організаційну допомогу.

Інформаційна допомога полягає у наданні відомостей про режим роботи різних служб, про те, які добірки документів необхідні для вирішення того чи іншого питання, про джерела інформації, що цікавить.

Організаційна допомога полягає в тому, що соціальний педагог ініціює розгляд проблеми сім'ї в різних комісіях і організаціях, надання різних видів допомоги, організовує членів сім'ї для планомірного поетапного вирішення її проблем.

Мережі взаємодії для вирішення проблем конкретних сімей зливаються в мережу взаємодії освітнього закладу. Крім вищеописаних контактів вона містить контакти з:

- науковими установами для отримання інформації аналітико-методичного спрямування, навчання технологіям соціальної та реабілітаційної роботи;
- навчальними закладами з метою взаємодії з молодими людьми;
- психологами та іншими фахівцями на предмет проходження практики та працевлаштування;
- спонсорами для фінансування роботи з неблагополучніми сім'ями;
- колегами з інших організацій з обміну інформацією про роботу з сім'ями і дітьми.

6-й етап. Вихід з сім'ї.

Після закінчення інтенсивного періоду роботи соціальний педагог представляє Карту змін сім'ї. Розглядається питання про зняття сім'ї з соціального патронажу і встановлення за родиною спостереження на певний термін (до року).

При цьому соціальний педагог регулярно інформує членів мережі взаємодії про становище сім'ї. Він продовжує повідомляти сім'ї необхідну інформацію, запрошує на оздоровчі, культурні, розвиваючі заходи.

У діяльності соціального педагога використовується також **нагляд, такі його форми, як офіційний (формальний) і неофіційний (неформальний). Офіційний нагляд** - це нагляд, здійснюваний соціальним педагогом за дорученням офіційних органів (органів опіки та піклування, органів управління освітою і т.п.), в обов'язки яких безпосередньо входить контроль за тими чи іншими соціальними процесами і явищами, за діяльністю відповідних соціальних об'єктів і осіб. Неофіційний (неформальний) соціальний контроль (у даному випадку правильніше використовувати саме цей термін) являє собою не що інше, як взаємний контроль учасників якогось процесу за дотриманням кожним з них, формально встановлених або добровільно взятих на себе обов'язків, правил поведінки. На відміну від патронажу нагляд не передбачає активних корекційно-реабілітаційних дій з боку фахівця.

Об'єктом соціального нагляду є виконання нормативних актів, приписів, офіційних рекомендацій. Соціальний нагляд спрямований також на хід виконання конкретних соціальних програм і проектів, дотримання встановлених правил та умов утримання і життєдіяльності осіб в установах соціального обслуговування, піклування та перевиховання. Це - будинки-інтернати, дитячі будинки, спеціальні школи-інтернати, виховно-трудові та виправно-трудові колонії і т.д.

Особливу значимість має здійснення нагляду за станом і життєдіяльністю сімей та осіб "групи ризику" і девіантної поведінки (алкоголіки, наркомани, повії тощо). У даному випадку виникає крайня необхідність об'єднання зусиль офіційного і неофіційного нагляду, щоб, використовуючи всі доступні та прийнятні форми роботи з ними, допомогти їм позбутися властивих їм вад. При цьому об'єктом підвищеної уваги залишається дотримання членами сім'ї загальноприйнятих морально-етичних норм, звичаїв і традицій.

Методи і прийоми патронажу:

- спостереження;
- бесіда;
- анкетування;
- інтерв'ю;
- повторне бесідування;
- пояснення;
- переконання;
- методи утвердження;
- схвалення;
- зауваження;
- приклади з життя;
- добиватись усвідомлення проблеми чи справи;
- вселення надії;
- тестування, а також всі педагогічні та психологічні методи.

Технологія патронажу:

- попередня підготовка зустрічі з клієнтом, постановка цілей;
- оповіщення клієнта про час візиту;
- представлення себе (нагрудний знак, візитка);

- забезпечення особистої безпеки;
- подання та повідомлення про мету візиту;
- час відвідування - 20 - 30 хвилин.

3. Основні складові соціально–педагогічної допомоги.

(Див. комп. презентацію)

4. Соціально-педагогічна діагностика сім'ї.

Процес інтервенції передбачає цілісність, наступність, етапність і цілепокладання щодо формування соціально-педагогічної компетентності сім'ї. Компетентність досягається розумінням мети і прагненням до її реалізації, комплексним усвідомленням проблем, впливом і взаємодією, послідовним вирішенням етапних завдань становлення і розвитку сім'ї та конкретної особистості.

Модель соціально-педагогічної компетенції сім'ї.

Соціально-педагогічна компетенція сім'ї характеризується станом гармонійних (безконфліктних) стосунків сім'ї з іншими соціальними інститутами і внутрішньо-сімейних стосунків.

Компетентність досягається врівноваженням проблем і можливостей їх вирішення або запобігання.

Інформованість – обізнаність щодо існуючих проблем.

Вікові особливості дитини – показники психофізичного розвитку, які є закономірними для певного віку.

Індивідуальні можливості – фізична здатність та психологічні риси, що формуються на основі вроджених анатоμο-фізіологічних особливостей людини і впливу навколишнього соціального середовища.

Життєва компетентність – рівень усвідомлення особистістю навколишньої дійсності, її проблем і шляхів їх розв'язання.

Виховна діяльність на засадах любові і логіки – виховання любов'ю, яка не означає всездозволеності, не терпить нешанобливого ставлення, але водночас є настільки мудрою, що дозволяє дітям робити помилки і вчитися на них. А логіка зосереджується на наслідках, які є результатом цих помилок. Ці наслідки, у поєднанні з батьківським розумінням і співпереживанням дитячих проблем, несуть у собі значний виховний потенціал, завдяки чому формується самооцінка дитини, її вміння розв'язувати проблеми поводитися і виявляти емоції адекватно до ситуацій, що виникають, грамотно робити вибір та спонукає до обдумування вчинків, а, отже, до відповідальності за них.

Пропонована модель схематично зображує соціально-педагогічний патронат сім'ї як інтриговану єдність її соціальних та педагогічних проблем та шляхів розв'язання, які відкриваються і реалізуються на основі обізнаності, усвідомлення, спеціальних знань і дотримання прав та обов'язків усіх учасників процесу соціально-педагогічного патронату. Така її сутність впливає із розуміння того, що кожна сім'я одночасно є підсистемою суспільства, яка залежить від його цінностей, рівня життя і політики держави стосовно сім'ї та виховання в ній дітей і окремою педагогічною системою, яка ґрунтується на взаємодії батьків і дітей, спільності інтересів і завдання виховання. Комплексне виявлення проблем відбувається завдяки соціальній діагностиці.

Соціальна діагностика проводиться відповідно до моделі соціально-педагогічної компетенції і базується на трьох її основних компонентах:

- соціальному статусі;
- обов'язках і правах;
- соціально-педагогічних проблемах.

1.Аналіз соціального статусу сім'ї. Об'єктивно: проводиться на основі соціологічних методик та інструкцій щодо вивчення матеріального становища сім'ї (наявності окремого житла, рівня заробітної плати, доходів на кожного члена сім'ї, побутових умов), способу життя, зв'язків із іншими соціальними структурами (школою, дошкільним навчальним закладом, позашкільними дитячими організаціями, з різними громадськими організаціями тощо). Суб'єктивно: на основі аналізу висловлюваних нарікань членів сім'ї щодо їхніх проблем, ієрархії цих проблем, способів їх вирішення сім'єю.

Мета такої діагностики – отримати інформацію (об'єктивну та суб'єктивну) про зовнішні фактори впливу на «самопочуття» сім'ї, її здатність їм протидіяти, визначити тип сім'ї.

2.Аналіз знань членів сім'ї про обов'язки та права стосовно одне одного та у відносинах із суспільством конкретних прикладів поведінки і фактів відповідної діяльності здійснюється на основі спостережень, опитування, бесід.

Мета – отримати уявлення про знання і розуміння членами сім'ї суті юридичних і моральних стосунків у родині та поза нею, виявити проблеми правової некомпетентності і моральної безвідповідальності.

3.Аналіз педагогічних проблем в сім'ї здійснюється на основі спостереження за моделями поведінки членів сім'ї, особливостями спілкування і взаємодії, проведення вільного часу та на основі застосування психолого-педагогічних методик вивчення стосунків у колективі (сім'я – це малий колектив), самопочуття його членів, створення ситуації морального вибору, моделювання та аналізу різних виховних ситуацій і рольових позицій.

Мета – отримати уявлення про мікроклімат сім'ї, тип виховного середовища, особливості спілкування і взаємин у сім'ї, педагогічне мислення та рівень готовності батьків до виконання виховної функції і рольових позицій «батька» і «матері», рівень педагогічної культури сім'ї, виявити конкретні педагогічні проблеми сім'ї та їх причини.

8.Підведення підсумків:

Осмислення і узагальнення вивченого матеріалу:

- Що таке соціальний патронаж?
- Які завдання виконує ?
- У чому полягає соціально-педагогічна компетенція сім'ї?
- Назвіть методи патронажу.

Домашнє завдання:

1. Вивчити конспект лекції.
2. У соціально-педагогічний словник записати і вивчити такі терміни: інтервенція, патронаж, компетенція.